

Сумський державний університет

**ОСОБИСТІСТЬ, СУСПІЛЬСТВО, ДЕРЖАВА:
ПРОБЛЕМИ МИНУЛОГО І СЬОГОДЕННЯ**

Матеріали
II Міжнародної науково-практичної конференції
У двох частинах
Частина 2
(Суми, 18 квітня 2016 року)

Суми
Сумський державний університет
2016

Діти Другої світової війни... Спогади очевидців*

Значення спогадів для вивчення Другої світової війни важко переоцінити. Дітей часів Другої світової війни з кожним роком зальшається усе менше, тому їх свідчення набирають усе більшу вагу та цінність. Серед таких і Скоренко Ольга Федосіївна.

Народилася вона 14 березня 1928 р. в селі Михайлівка Олександрійського району Кіровоградської області. Навчалась у місцевій школі. Коли почалася війна, то дівчинка була у 6 класі. У 1941 р. школа працювала періодично, книг майже не було. Коштували вони дорого, тому в їхній сім'ї одна книга приходилася на трьох. Чорнило робили із сажі, а папір хто з чого міг, зошитів не було. Навчання проходило у формі читання, слухання та переказування. Школа була україномовною, а німецьку в їхньому класі вивчали як іноземну. У деяких інших класах вивчали французьку. До школи ходили 4 км. Після закінчення школи Ольга вступила до Олександрівського медичного училища. У подальшому цілих 50 років працювала і медичною сестрою, і фельдшером.

Батько – Федосій Сидорович, мати – Пелагія Микитівна працювали у колгоспі. Мати померла через декілька років після війни, а її чоловік – у 1968 р. Усього в родині було п'ятеро дітей, двоє хлопців та троє дівчат. Старша сестра до початку війни була заміжня, потім під час першої хвилі мобілізації її чоловіка забрали, згодом

---

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

вона стала вдовою. Старшого брата у 1940 р. забрали в армію й відправили на Балтійський флот, де служив моряком. Там і одружився, і залишився на все життя. Середню сестру ховали від воєнних. На сьогоднішній день усі брати й сестри померли, залишилася тільки Ольга Федосіївна.

Земля дісталася їхній родині від поміщиків, які раніше тут проживали. Завдяки матері, яка була рукодільницею, жили в достатку. Батько любляв коней, тримали в господарстві декілька. Голодомор 1932–1933 рр. залишився у спогадах жінки, як страшна та жахлива подія. Бабуся Ольги розповідала їй, що тоді проходила колективізація, корів та іншу худобу забирали до колгоспу. Бабуся чула, як Зоряка звала її, мукала з гурту корів. Нічого було їсти, люди виживали, як могли. Родина їла лободу, на ставку в очереті знаходили рогіз та варили, заварювали чай із білої акації. А ще, навіть з маленького бурячка, варили борщ. У селі ще якось виживали люди, бо хай і небагато, а малась картопелька, суха цибуля, буряк, а в місті неможливо було вижити. Городяни приїздили та обмінювали одяг на їжу селян. Коли приходили в село, то мало хто їх пускав, говорили, щоб ішли до іншої хати. А мати Ольги пускала, стелила на підлозі сіно й говорила: «Можливо, і моїх дітей хтось отак колись врятує».

У бабусі під стріхою було ластівчине гніздо, родина з`їдала пташок, варили з ластівок суп. У батька були заслужені хрести після армії, він вирішив поїхати в Росію й там обмінював їх на житню муку. Потім з неї робили затірки (з муки та води) і варили суп. Люди гинули на вулиці, під будинками.

Перед війною в селі вже був радгосп «Більшовик». Діти, зокрема й Ольга, бігали та гралися палицями у війну, чули тривожні розмови батьків, які йшли зі зборів у сільраді. На другий день телефоном із району оповістили,

що почалася війна. 23 червня відбулася перша хвиля мобілізації, а 26-го того ж місяця – друга. Забирали усіх чоловіків, у селі лишилися тільки хлопчики років 13-16 та старі люди. Звістку про війну люди сприйняли драматично, плакали та кричали, проводжаючи близьких та родичів до війська.

Ні газет, ні радіо не було, про події на фронті дізнавалися з уст городян, що приходили у село вимінювати одяг на їжу. Після 1943 р. відбулася ще одна хвиля мобілізації, чоловіків шикували у колони й вели в район. Ніхто з них не був навчений та підготовлений до боїв, тому вони гинули першими. Ольгин дідусь зник у 1944 р. Бабусі прийшла не похоронка, а папірець з повідомленням, що він пропав безвісті. А вже пізніше їй прийшов лист-трикутник від солдата, що був товаришем її чоловіка й останнім бачив його живим. Той писав, що його товариш отримав поранення в живіт, після чого його забрали й більш ніяких звісток про нього не було.

У чоловіка самої Ольги був молодший брат Андрій, кмітливий, тямущий та веселий хлопчина, його любило все село. Коли Радянська армія в 1941 р. відступала, то в селі залишився поранений солдат. У їхньому районі був партизанський загін, тож Андрій став добровольцем, який носив туди записки від солдата. Узимку поніс листа, незважаючи на сильний холод, а повернувся з пузирями на горлі й незабаром помер.

Ольга бачила відступ Червоної армії – солдати йшли обідрані, брудні, голодні, ламали на городах кукурудзу, а німці прийшли ситі, добре одягнені у сіру форму. А коли німців прогнали й повернулася Червона армія, то солдати були вже вдягнені в добру форму.

Село Михайлівка майже не зазнало окупації. Паралельно трасі, яка проходила повз село, була залізнична колія, тому німці проходили по ним. А в село

заходили тільки зрідка. Але своє правління в селі призначили. Місцевий житель був поліцаєм, німець за національністю. В Україні на той час було багато осілих німців. Діти цього чоловіка були одного віку з Ольгою, коли забирали людей на фронт або в оstarбайтери, то вони приходили та оповіщали всіх про це, щоб люди встигали сховатися.

Коли почався голод 1946-1947 рр., то в селян забирали все, що в них було. Заходили комітетчики, так їх звали, й починали, шукаючи приховану їжу, руйнувати стіни, підлогу. У матері, як згадує Ольга, був на той час мішечок із зерном, останній, тому, коли його почали забирати, вона вчепилася у нього і уперлася ногами в поріг. І четверо здорових чоловіків не змогли у неї його відібрати. Люди боролися за своє життя. У матері пухли ноги, помирало багато людей. За колоски, підібрані в полі, арештовували й кудись відвозили. Була людина і не стало. У сусідських дітей померли батьки від голоду, тому вони полізли на сусідній город, і господар заколов їх вилами.

Родина Ольги виживала за рахунок теляти, яке їм дісталось від родича, у якого корова телилася. Усі чудом уціліли, голодні діти весь час просили у мами їжі. Ольга просила водички з бурячком і мати давала їй. Бачила вона й те, як люди їли мертвих тварин. Біля деяких хат були пустирі, бо навіть траву всю поїли. Родина їхня сховала мішок з мукою у стіні, а вночі її розламували, діставали муку, а потім стіну замурували.

Пізніше родина Ольги переїхала до міста Суми.